

УДК 342.9:631.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-5-13>

Бортник Н. П.,

*доктор юридичних наук, професор,
в. о. завідувача кафедри адміністративного та конституційного
права факультету морського права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
<https://orcid.org/0000-0002-3030-406X>*

Дубинський О. Ю.,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
професор кафедри морського та господарського права
факультету морського права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
<https://orcid.org/0000-0002-5272-8365>*

Порхун В. М.,

*PhD у галузі «Право»,
викладач кафедри соціальних та загальнотехнічних дисциплін
Первомайського навчально-наукового інституту
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
<https://orcid.org/0009-0009-6794-3568>*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ADMINISTRATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF REGULATING AGRICULTURAL ENTREPRENEURIAL ACTIVITY

У статті розглянуто адміністративно-правові засади регулювання сільськогосподарської підприємницької діяльності. Акцентовано, що адміністративно-правове регулювання є важливим інструментом забезпечення ефективного функціонування аграрного сектору економіки України. Удосконалення механізмів державного управління цією сферою сприятиме не лише підвищенню конкурентоспроможності українських сільгоспвиробників на внутрішньому та зовнішньому ринках, а й забезпеченню сталого розвитку сільських територій і збереженню природних ресурсів для майбутніх поколінь. Однак, для цього необхідно звернути увагу на те, що нині норми адміністративного права не повною мірою застосовуються для регулювання цієї галузі економіки, недостатньо використовується їхній потенціал для урегулювання відносин, що становлять сільськогосподарську підприємницьку діяльність. Зокрема, важливо забезпечити належний баланс між адміністративним впливом держави та свободою підприємництва. Наголошується на необхідності вдосконалення нормативно-правової бази, яка регулює аграрну сферу, зокрема через розробку чітких механізмів ліцензування, сертифікації, контролю якості продукції та дотримання екологічних стандартів. Особливу увагу доречно приділити гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та вимогами, що сприятиме інтеграції України в світовий економічний простір. Водночас важливо забезпечити ефективний контроль за дотриманням адміністративно-правових норм, щоб уникнути зловживань і корупційних ризиків. Підкреслюється, що ефективне адміністративно-правове регулювання має враховувати інтереси всіх учасників аграрного ринку, зокрема малих і середніх фермерських господарств, які є основою сталого розвитку сільських територій. Окрім того, звернуто увагу на необхідність цифровізації адміністративних процедур у сфері сільськогосподарського підприємництва. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дозволить спростити взаємодію між суб'єктами господарювання та органами державної влади, забезпечити оперативність отримання необхідної інформації та підвищити рівень прозорості регуляторних процесів. Таким чином, комплексний підхід до вдосконалення адміністративно-правового регулювання сільськогосподарської підприємницької діяльності сприятиме забезпеченню продовольчої безпеки країни та створенню умов для економічного зростання аграрного сектору.

Ключові слова: *сільське господарство, земельні ресурси, аграрний сектор, підприємницька діяльність, адміністративно-правове регулювання, продовольча безпека, фермерське господарство, механізми державного управління.*

The article examines the administrative and legal principles of regulating agricultural business activity. It is emphasized that administrative and legal regulation is an important tool for ensuring the effective functioning of the agricultural sector of the Ukrainian economy. Improving the mechanisms of state management in this area will contribute not only to increasing the competitiveness of Ukrainian agricultural producers in the domestic and foreign markets, but also to ensuring the sustainable development of rural areas and preserving natural resources for future generations. However, for this it is necessary to pay attention to the fact that currently the norms of administrative law are not fully applied to regulate this sector of the economy, their potential for regulating relations that constitute agricultural business activity is not sufficiently used. In particular, it is important to ensure the proper balance between the administrative influence of the state and freedom of entrepreneurship. The need to improve the regulatory and legal framework that regulates the agricultural sector is emphasized, in particular through the development of clear mechanisms for licensing, certification, product quality control and compliance with environmental standards. Particular attention should be paid to harmonizing national legislation with international standards and requirements, which will contribute to Ukraine's integration into the global economic space. At the same time, it is important to ensure effective control over compliance with administrative and legal norms in order to avoid abuses and corruption risks. It is emphasized that effective administrative and legal regulation must take into account the interests of all participants in the agricultural market, in particular small and medium-sized farms, which are the basis for the sustainable development of rural areas. In addition, attention is drawn to the need to digitize administrative procedures in the field of agricultural entrepreneurship. The use of modern information and communication technologies will simplify the interaction between business entities and state authorities, ensure the prompt receipt of necessary information, and increase the level of transparency of regulatory processes. Thus, a comprehensive approach to improving the administrative and legal regulation of agricultural entrepreneurship will contribute to ensuring the country's food security and creating conditions for the economic growth of the agricultural sector.

Key words: *agriculture, land resources, agricultural sector, entrepreneurial activity, administrative and legal regulation, food security, farming, public administration mechanisms.*

Постановка проблеми. Сільськогосподарська підприємницька діяльність є однією з ключових сфер економіки України, що визначає продовольчу безпеку держави, сприяє формуванню експортного потенціалу та забезпечує зайнятість значної частини населення. У сучасних умовах глобалізації, інтеграційних процесів та кліматичних змін ефективне функціонування аграрного сектору вимагає чіткого правового регулювання, яке б сприяло розвитку підприємництва, забезпечувало дотримання екологічних стандартів та захищало права суб'єктів господарювання.

Адміністративно-правові засади регулювання сільськогосподарської підприємницької діяльності є важливим інструментом державного впливу на цю галузь. Вони охоплюють систему правових норм, механізмів та інституцій, спрямованих на забезпечення ефективного управління аграрним сектором, створення сприятливих умов для ведення бізнесу, а також попередження та усунення порушень у сфері сільського господарства. З огляду на специфіку аграрної діяльності, яка пов'язана з використанням природних ресурсів, особливе значення мають норми, що регулюють земельні відносини, охорону довкілля та раціональне використання ресурсів.

У контексті адміністративного права сільськогосподарська підприємницька діяльність розглядається як об'єкт державного управління, що передбачає взаємодію різних органів виконавчої влади з суб'єктами господарювання. Такий підхід дозволяє забезпечити баланс між інтересами держави, бізнесу та суспільства. Однак сучасний стан правового регулювання цієї сфери характеризується низкою проблем, серед яких можна виділити недостатню ефективність нормативно-правових актів, відсутність єдиної стратегії розвитку аграрного сектору, а також прогалини у механізмах контролю та відповідальності. Отож, актуальність дослідження адміністративно-правових засад регулювання сільськогосподарської підприємницької діяльності обумовлена необхідністю підвищення ефективності державного управління аграрним сектором, забезпечення сталого розвитку сільських територій та створення сприятливих умов для підприємництва у цій важливій для України галузі.

Стан дослідження проблеми. Питання, що становлять предмет цього дослідження досить активно вивчаються науковою спільнотою. З-поміж праць, які становлять інтерес та наукове підґрунтя нашої статті варто виокремити наукові здобутки В. Б. Авер'янова, А. І. Берла-

ча, Ю. П. Битяка, В. В. Галунька, С. С. Єсімова, Г. С. Іванової, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, В. І. Курила, С. В. Петкова, М. М. Сірант, Н. П. Христинченко, І. М. Шопіної та багатьох інших вчених.

Метою цієї статті є аналіз адміністративно-правових засад регулювання сільськогосподарської підприємницької діяльності в Україні, визначення основних проблем правозастосування та розробка рекомендацій щодо їх удосконалення. Особлива увага приділяється дослідженню ролі органів державної влади у формуванні та реалізації політики у сфері сільського господарства, а також вивченню міжнародного досвіду, який може бути використаний для вдосконалення національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Сільськогосподарська підприємницька діяльність є однією з ключових складових економіки України, що забезпечує продовольчу безпеку держави, сприяє розвитку сільських територій та формуванню експортного потенціалу країни. У цьому контексті адміністративно-правове регулювання відіграє важливу роль у створенні умов для ефективного функціонування аграрного сектору, забезпечення його сталого розвитку, а також у запобіганні порушенням прав і законних інтересів учасників аграрного ринку.

Алішов Гамід Надір-огли наголошує на важливості продовольчої безпеки як фундаментального елементу соціально-економічного розвитку та ключової складової економічної й національної безпеки держави. Він підкреслює, що в умовах трансформації економічної системи та соціального устрою України, а також у процесі побудови ринкових відносин, питання продовольчої безпеки не лише зберегло свою актуальність, але й набуло ще більшої значущості. Це пов'язано з тим, що забезпечення населення якісними продуктами харчування є стратегічним завданням держави, яке впливає на стабільність суспільства та економічну стійкість [1, с. 164]. Сучасні реалії демонструють появу нових чинників, таких як глобалізація, екологічні виклики, зміни клімату та геополітична нестабільність, які ще більше загострюють необхідність формування ефективної системи продовольчої безпеки. Відтак, питання забезпечення продовольчої безпеки залишається пріоритетним у контексті національної

політики, вимагаючи комплексного підходу та врахування нових викликів сучасності.

На переконання В. Дудара, забезпечення населення якісними, безпечними та необхідними продуктами харчування є критично важливим показником, який має не лише соціально-економічне значення, але й виступає стратегічним чинником для забезпечення соціальної стабільності, економічного суверенітету держави та збереження основного соціального ресурсу – здоров'я нації [2, с. 21].

У світлі глобальної продовольчої безпеки Л. В. Куччук аналізує цю проблему, наголошуючи, що забезпечення харчування є основною потребою кожної людини. З огляду на це, продовольча безпека на національному та міжнародному рівнях завжди відіграє ключову роль [3, с. 34-40]. Натомість, можемо підтримати автора та зазначити, що в умовах сьогодення з'явилися нові чинники, що свідчать про актуальність цього питання, зокрема продовольча безпека для нашої держави стала вагомим з огляду на глобальні виклики, пов'язані з кліматичними змінами, економічною нестабільністю та військовою агресією рф.

Необхідно підтримати тезу Д. В. Крилова, який акцентує увагу на тому, що забезпечення продовольчої безпеки на належному рівні свідчить про здатність держави за будь-яких обставин гарантувати населенню доступ до необхідної кількості продуктів харчування. Однак досягнення продовольчої безпеки можливе лише за умови вирішення комплексу завдань, серед яких ключову роль відіграють виробництво сільськогосподарської продукції, її належне зберігання, переробка та збут [4]. Отже, все це свідчить про особливу актуальність сільськогосподарської підприємницької діяльності та потребу належного адміністративно-правового регулювання цієї сфери.

Г. П. Марощак, досліджуючи основні принципи адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності у сфері сільського господарства, виокремлює такі ключові характеристики цієї галузі: 1) суспільно значуща діяльність, яка забезпечує соціальну продовольчу безпеку для населення України та частково інших держав; 2) залежність цієї діяльності від природно-кліматичних умов, а також від безпекової та економічної ситуації в Україні;

3) сезонність здійснення даного виду діяльності; 4) використання земель сільськогосподарського призначення як основного засобу виробництва; 5) спрямованість на отримання прибутку суб'єктами господарювання; 6) значна роль адміністративно-правового регулювання, висока залежність від державної політики та необхідність державної підтримки суб'єктів господарювання, що займаються сільськогосподарською діяльністю; 7) головною (хоча не єдиною) метою цієї діяльності є виробництво продукції сільського господарства [5, с. 461].

Адміністративно-правове регулювання сільськогосподарської підприємницької діяльності можна визначити як систему правових норм, методів і засобів, за допомогою яких держава здійснює управлінський вплив на суб'єктів аграрного підприємництва з метою забезпечення їхньої діяльності відповідно до вимог законодавства, підвищення ефективності господарювання та дотримання суспільних інтересів.

Особливістю цього виду регулювання є його спрямованість на врегулювання суспільних відносин, які виникають у процесі здійснення сільськогосподарської діяльності, з урахуванням специфіки аграрного сектору. Зокрема, йдеться про природно-кліматичні умови, сезонність виробництва, залежність від земельних ресурсів, а також соціальну значущість сільськогосподарської продукції.

Як зазначають І. О. Федуняк і В. І. Літвінов, підприємство є складною управлінською системою, що забезпечує виробництво продукції, виконання робіт або надання послуг з метою отримання прибутку чи досягнення соціального або іншого ефекту. Підвищення ефективності управлінського процесу, з урахуванням вимог керівного апарату, який здійснює моніторинг діяльності своєї структури, сприяє збільшенню ймовірності досягнення кращих результатів у діяльності підприємства [6]. А отже, сприяти цьому має належна правова основа.

Адміністративно-правове регулювання сільськогосподарської підприємницької діяльності базується на низці принципів, серед яких можна виділити:

1. Принцип законності – діяльність суб'єктів аграрного підприємництва має здійснюватися відповідно до Конституції України, законів та інших нормативно-правових актів.

2. Принцип державного контролю та нагляду – держава здійснює контроль за дотриманням аграрного законодавства, якістю продукції, використанням земельних ресурсів тощо.

3. Принцип підтримки та стимулювання – держава забезпечує підтримку сільськогосподарських виробників шляхом надання субсидій, кредитів, податкових пільг тощо.

4. Принцип збалансованості приватних і публічних інтересів – регулювання має враховувати й економічні інтереси підприємців, і суспільні потреби в доступній та якісній сільськогосподарській продукції.

Система нормативно-правових актів, які регулюють сільськогосподарську підприємницьку діяльність, включає, передусім, Конституцію України [7], яка визначає загальні засади економічної діяльності та закріплює право власності на землю. До цього переліку варто віднести Земельний кодекс України [8], що регламентує використання земель сільськогосподарського призначення, низку Законів України, зокрема, «Про фермерське господарство» [9], «Про державну підтримку сільського господарства України» [10], «Про охорону земель» [11] тощо, а також підзаконні нормативно-правові акти, які деталізують окремі аспекти регулювання (постанови Кабінету Міністрів України, накази профільних міністерств тощо).

Слушною є думка Г. С. Іванової, що адміністративно-правове регулювання агропромислового комплексу полягає у цілеспрямованому впливі правовими засобами, зокрема відповідними формами та методами, які застосовуються уповноваженими органами державної влади та місцевого самоврядування. Це здійснюється з метою організації процесів виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, сировини й продовольства шляхом використання комплексу адміністративно-правових інструментів для забезпечення продовольчої безпеки та підвищення ефективності агропромислового виробництва [12, с. 159]. Водночас, і вчена, і багато інших науковців, також підкреслюють, що саме норми адміністративного права відіграють найвагомішу роль у регулюванні цієї сфери. І це, на нашу думку, є цілком обґрунтованим, адже адміністративне право

забезпечує систематичний, організований та контрольований підхід до управління агропромисловим комплексом. Норми цього права встановлюють чіткі правила для діяльності суб'єктів господарювання, визначають повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, а також регламентують механізми взаємодії між ними. Завдяки адміністративно-правовому регулюванню створюються умови для ефективного використання ресурсів, забезпечення продовольчої безпеки, а також стимулювання інновацій у сфері агропромислового виробництва. Крім того, важливим аспектом є захист прав і законних інтересів учасників агропромислового комплексу, що сприяє стабільності та передбачуваності їх діяльності. Відтак, адміністративно-правові механізми виступають важливим інструментом у досягненні стратегічних цілей держави в аграрному секторі та забезпеченні сталого розвитку сільського господарства.

Адміністративно-правове регулювання сільськогосподарської підприємницької діяльності реалізується через діяльність відповідних органів виконавчої влади, зокрема: Міністерство аграрної політики та продовольства України, яке розробляє та реалізує державну аграрну політику; Державну службу з питань геодезії, картографії та кадастру, яка здійснює управління земельними ресурсами; Державну екологічну інспекцію, що контролює дотримання вимог екологічного законодавства в аграрній сфері; Антимонопольний комітет України, який забезпечує конкуренцію на аграрному ринку. Натомість, згадувана нами, Г. С. Іванова, акцентує увагу на тому, що агропромисловий комплекс є складною системою, яка включає в себе різні галузі народного господарства, зокрема землеробство, садівництво, виноградарство, виноробство, тваринництво, рибне господарство, харчову та переробну промисловість, а також сільськогосподарське машинобудування. Така багатогалузевість створює певні труднощі у державному регулюванні АПК, оскільки необхідно одночасно забезпечувати сприятливі умови для розвитку конкуренції та підприємництва й гарантувати соціальний захист населення. У зв'язку з цим суб'єкти адміністративно-правового регулювання у сфері АПК реалізують свої функції

шляхом застосування нормативно-правових актів, які визначають їхні повноваження та межі компетенції [13, с. 88].

Крім того, важливим елементом регулювання є система ліцензування [14] та сертифікації в окремих сферах сільськогосподарської діяльності (наприклад, виробництво насіння, ветеринарна практика тощо), а також запровадження квот і стандартів якості продукції.

Попри існування розвиненої нормативної бази та системи органів державного управління, у сфері адміністративно-правового регулювання сільськогосподарської підприємницької діяльності існує низка проблем:

1. Недостатня ефективність державної підтримки малих та середніх сільгоспвиробників.
2. Відсутність чітких механізмів контролю за використанням земель сільськогосподарського призначення.
3. Проблеми з дотриманням екологічних стандартів у процесі господарської діяльності.
4. Недостатній рівень цифровізації адміністративних процедур у сфері аграрного підприємництва.

Подібну позицію висловлює С. Романескул, наголошуючи, що нинішня система адміністративно-правового регулювання агропромислового комплексу в Україні є недостатньо ефективною та дієвою. У сучасних умовах розвиток агропромислового комплексу України є одним із ключових напрямів забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Ця галузь наразі потребує активного втручання держави, зокрема через фінансову підтримку, здійснення масштабних реформ і впровадження інноваційних технологій у сферу агробізнесу [15, с. 62].

Отож, для підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання сільськогосподарської підприємницької діяльності доцільно вжити таких заходів: розробити та впровадити сучасні механізми державної підтримки фермерських господарств із фокусом на інноваційні технології та екологічне виробництво; забезпечити прозорість і доступність адміністративних послуг для суб'єктів аграрної діяльності шляхом цифровізації процедур (наприклад, реєстрація земельних ділянок чи отримання ліцензій); посилити контроль за дотриманням екологічних стандартів у сільському господарстві через запроваджен-

ня ефективних санкцій за порушення природоохоронного законодавства; удосконалити нормативно-правову базу з метою гармонізації українського аграрного законодавства із законодавством Європейського Союзу в рамках євроінтеграційного курсу України.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище можемо констатувати, що ефективне функціонування аграрного сектору економіки є стратегічно важливим для забезпечення продовольчої безпеки держави, соціально-економічного розвитку сільських територій та підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному рівні. Однак сучасна система адміністративно-правового регулювання цієї сфери стикається з низкою проблем, які потребують комплексного вирішення.

По-перше, нормативно-правова база, що регулює сільськогосподарську підприємницьку діяльність, залишається фрагментарною та недостатньо систематизованою. Відсутність єдиного підходу до визначення правового статусу суб'єктів аграрного підприємництва, а також неузгодженість між нормами різних галузей права створюють правову невизначеність та ускладнюють діяльність аграрних підприємств.

По-друге, адміністративно-правове регулювання аграрного сектору потребує вдосконалення у частині забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності. Зокрема, необхідно створити прозорі механізми державної підтримки сільськогосподарських виробників, які враховували б специфіку їхньої діяльності, масштаби виробництва та регіональні особливості.

По-третє, важливим аспектом є оптимізація процедур ліцензування, сертифікації та контролю за якістю продукції. Надмірна бюрократизація цих процесів призводить до додаткових витрат часу та ресурсів для підприємств, що негативно впливає на їхню конкурентоспроможність.

По-четверте, в умовах інтеграції України до європейського правового простору необхідно забезпечити гармонізацію національного законодавства із нормами ЄС у сфері аграрного підприємництва. Це включає адаптацію стандартів якості продукції, екологічних вимог та механізмів державного контролю.

По-п'яте, важливим завданням є цифровізація адміністративних процедур у сфері сільськогосподарського підприємництва. Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дозволить спростити взаємодію між суб'єктами господарювання та органами державної влади, забезпечити оперативність отримання необхідної інформації та підвищити рівень прозорості регуляторних процесів.

Отже, для забезпечення ефективного адміністративно-правового регулювання сільськогосподарської підприємницької діяльності необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих на удосконалення нормативно-правової бази, оптимізацію процедур державного контролю та підтримки, гармонізацію законодавства із міжнародними стандартами та впровадження цифрових технологій у сферу регулювання. Реалізація зазначених заходів сприятиме створенню сприятливих умов для розвитку аграрного сектору, підвищенню його конкурентоспроможності та забезпеченню сталого розвитку сільських територій України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алішов Гамід Надір-огли. Продовольча безпека України та чинники, що формують її рівень. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 164–168.
2. Дудар В. Продовольча безпека України та складові її забезпечення у контексті економічної безпеки держави. *Вісник THEU*. 2016. № 2. С. 20–32.
3. Кучечук Л. В. Світова продовольча безпека: тенденції та виклики. *Вісник Харківського університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2022. Вип. 16. С. 34–40.
4. Крилов Д. В. Проблеми забезпечення продовольчої безпеки України в сучасних умовах. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. Вип. 7. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-07>
5. Марощак Г. П. Основні засади адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності у сфері сільського господарства. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 1 (28). С. 461–468.
6. Федуняк І. О., Літвінов В. І. Адміністративно-правові методи, як складові менеджменту державного регулювання підприємницької діяльності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 6. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/82/84>

7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27.
9. Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45. Ст. 363.
10. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 49. Ст. 527.
11. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.
12. Іванова Г. С. Адміністративно-правове регулювання у сфері агропромислового комплексу України, принципи та напрями його здійснення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 3. Т. 1. С. 158–162.
13. Іванова Г. Щодо адміністративно-правової характеристики суб'єктів агропромислового комплексу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 86–91.
14. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 2 березня 2015 року. № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23. Ст. 158.
15. Романескул С. Агропромисловий комплекс як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 3 (43). С. 57–63.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025